

Виходячи зі зазначеного постає нагальне завдання щодо розвитку саме позабюджетних джерел та створення нового механізму фінансування екологічної сфери відповідно до ринкових відносин та адміністративної реформи, що здійснюється в Україні.

У нашій державі фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища здійснюється за рахунок Державного бюджету України, республіканського бюджету (АР Крим) та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, фондів охорони навколишнього природного середовища, добровільних внесків та інших коштів [2, с.34].

Державний фонд охорони навколишнього природного середовища утворюється за рахунок:

- відрахувань з місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища, розмір яких визначається Верховною Радою України;
- добровільних внесків підприємств, установ, організацій, громадян та інших надходжень;
- частини зборів за використання природних ресурсів, розмір яких визначається Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України [2, с.36].

Розподіл коштів, що надходять до Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, здійснюється Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України [2, с.36].

Зокрема, у Львові за інформацією головного фінансового управління видно, що фактично надійшло в 2000 році – 477,6 тис. грн., з них використано – 274,8 тис. грн.

Використання коштів за 2000 рік відбулось за наступними напрямками: розробка комплексної місцевої екологічної програми (106,7 тис. грн.); інвентаризація міських зелених насаджень (45,1 тис. грн.); розробка проектної документації на будівництво колектора (48,0 тис. грн.); придбання газонокосарок, бензопил (39,5 тис. грн.); ліквідація стихійного лиха у лісопарках (26,0 тис. грн.); встановлення інформаційних аншлагов у парках (7,0 тис. грн.); членські внески до міжнародної природоохоронної організації (2,5 тис. грн.).

На 2001 рік залишок коштів складав 425,7 тис. грн., надійшло – 149,1 тис. грн., використано – 573,5 тис. грн., з них: внески до міжнародної природоохоронної організації – 2,5 тис. грн.; будівництво каналізаційного колектора – 11,3 тис. грн.; встановлення інформаційних щитів у парку "Високий замок" – 3,7 тис. грн.; придбання урн для побутових відходів – 49,4 тис. грн.; придбання контейнерів для побутових відходів – 85,3 тис. грн.; придбання спецтехніки – 250 тис. грн.; інвентаризація зелених насаджень – 15 тис. грн.; озеленення мікрорайону Рясне – 10 тис. грн.; дитячі екологічні програми – 12 тис. грн.; озеленення історико – заповідної частини міста – 14 тис. грн.; благоустрій Стрийського парку – 120,3 тис. грн.

За 2002 рік надходження коштів – 308,0 тис. грн., використання коштів – 221,1 тис. грн. Використано за 5 місяців 2002 р. – 106,6 тис. грн., в тому числі: озеленення історичної забудови центральної частини міста – 13,6 тис. грн.; інвентаризація міських зелених насаджень (парків) – 28,5 тис. грн.; придбання контейнерів (тари) – 50,6 тис. грн.; озеленення мікрорайону Сихів – 10 тис. грн.; інженерно – геодезичні роботи парку "Знесіння" – 3,9 тис. грн.

Узагальнений аналіз вкладених коштів на охорону навколишнього природного середовища у 2000-2002 рр. свідчить, що необхідно розширювати перелік конкретних природоохоронних заходів, які потребують подальшого розвитку.

Проведений аналіз надходження і використання коштів-фондів охорони навколишнього природного середовища засвідчує:

- при відсутності комплексного еколого-економічного підходу до вирішення проблем збереження навколишнього природного середовища, виникає загроза погіршення його стану;
- система екологічних платежів створює фінансову основу природоохоронної діяльності;
- формує економічний мотиваційний інструментарій зниження деструктивного впливу на природне середовище;
- процеси покращання чи погіршення стану навколишнього середовища пов'язані з економічними втратами чи вигодами, цілеспрямоване його покращення вимагає вкладення конкретних коштів.

Література

1. Врублевська О.В. Конспект лекцій з економіки природокористування. – Львів: УкрДІТУ, 2003. – 210 с.
2. Довідник з питань економіки та фінансування природокористування і природоохоронної діяльності. – К.: Наука, 2000. – 411 с.
3. Лукьянчиков Н.Н., Потравный И.М. Экономика и организация природопользования: Учебник для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 454 с.
4. Словарь иностранных слов. – 17-е изд., испр. – М.: Русский язык, 1988. – 608 с.

УДК 502:330

Аспір. П.С. Михаленич – УкрДІТУ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Розглядаються економічні механізми охорони навколишнього середовища, що застосовуються за кордоном. Охарактеризовано методи економічного стимулювання раціонального природокористування в Росії.

Doctorate P.S. Mykhalenich – USUFWT

Foreign experience of realization of economic mechanisms of protection of an environment

The economic mechanisms of protection of an environment are considered which are applied abroad. The methods of provision of economic incentives of rational use of a nature in Russia are described.

Більшість країн з розвинутою ринковою економікою два десятиліття тому перейшли від галузевого до комплексного регулювання охорони природи. Нове концептуальне відношення до керування природокористуванням було закріплено рамковими законами про охорону навколишнього середовища, що були прийняті Японією – у 1967 р., Швецією – у 1969 р., США – у 1970 р., Великобританією – у 1974 р., Францією – у 1976 р. Слідом за прийняттям за-

конодавчих актів про охорону довкілля, а в деяких країнах і до їхнього прийняття, почали діяти закони про охорону вод і повітря, про контроль за відходами і про екологічну експертизу.

У США розроблена і застосовується на практиці така система економічних інструментів:

- **перша група** – платежі за забруднення навколишнього середовища і платежі за користування природними багатствами. Одним із розповсюджених методів державного регулювання природоохоронної діяльності є екологічні податки. Податки являють собою плату за контролюючі дії, виконувані місцевими природоохоронними органами, і в такий спосіб є платою за відповідні послуги влади. Тобто мова йде про платежі за відшкодування витрат на охорону і відновлення природи. Податкова система застосовується для створення державного екологічного фонду. Він використовується для відшкодування урядових витрат на усунення збитку від забруднення. Так, наприклад, у 1986 році з 8,5 млрд. доларів, що спрямовують на знешкодження смітників на 5 років, передбачалося одержати: 1 млрд. – з федерального бюджету, 2,5 млрд. доларів – за рахунок податку на великий капітал, 5 млрд. доларів – за рахунок податків на виробництво токсичних речовин. У податкову систему входять також плата на продукцію, платежі за забруднення у разі перевищення встановленого рівня, плата за користування.
- **друга група** – методи спонукального характеру. У США до них належать субсидії, податкові пільги, безпроцентні позики і позички. Однак, на думку американських економістів, усі ці міри є поганими стимуляторами впровадження маловідходних технологій, використання інших ефективних і ощадливих способів боротьби зі забрудненням середовища.
- до **третьої групи** належать ринкові методи, що в останні 10-15 років намагаються впровадити в США. Десятки мільйонів доларів були витрачені на експериментальні перевірки методів ринкового регулювання перш, ніж у 1984 році було оголошено про перехід до торгівлі дозволами на викид у навколишнє середовище.

Один із підходів до ринкових методів одержав назву "bubble-principle" ("бابل-принцип" чи "принцип міхура"). Його суть полягає в тому, що припустима норма викиду забруднюючої речовини встановлюється не для окремого джерела забруднення, а для цілого підприємства чи групи підприємств. Про "економічність" нового методу наводять дані багато корпорацій. До прикладу "Дюпон де Немур" вдалося знизити інвестиції на охорону повітряного середовища з планових 136 млн. доларів до 55 млн. доларів. Інший метод пов'язаний з угодами між підприємствами і фірмами – вони отримали можливість обмінюватися правами на викид забруднюючих речовин у рамках загального обмеження на забруднення. Економія на природоохоронних вкладеннях від цього експерименту оцінювалася в 1988 році в 500 млн. доларів. До середини 80-х років у США було укладено понад 2,5 тис. угод щодо передачі чи продажу прав на забруднення. Утворення "надлишків" скорочення викидів забруднень призвело до створення "економічних" банків. Зараз функціонують 5 таких банків, планується створити ще 8.

Нові методи дають більше можливостей для модернізації природоохоронної діяльності, використання в цій сфері передової технології. Але водночас ці методи обмежені. Вони не сприяють поліпшенню якості навколишнього

го середовища, а лише підтримують, стабілізують сформований рівень забруднення. Ці методи дотепер не застосовуються для охорони водного середовища. Тільки в штаті Висконсин як експеримент увели "бابل-принцип" для захисту вод.

Однак ці методи неприйнятні для найбільш небезпечних забруднень. Саме тому з другої половини 80-х років у практику Агентства з охорони навколишнього середовища усе активніше впроваджується концепція ризику. Концепція ризику містить два елементи – оцінку ризику і керування ризиком. Вона як інструмент економічного керування робить у США перші кроки.

У США спостерігається постійний ріст витрат на охорону навколишнього середовища. У період з кінця 60-х до 80-х років щорічно витрати піднялися з 1 % ВВП до 2 % ВВП, – з 10 млрд. доларів наприкінці 60-х років до 77,9 млрд. доларів у 1986 році. Основна частина витрат на охорону навколишнього середовища здійснюється в приватному підприємницькому секторі, у промисловості – більше 60 % у 1972-1984 роках, у 1986 році – 53 % від усіх витрат на боротьбу зі забрудненнями. На частку держави в 1994 році припадає більш 31 % усіх засобів – 24,5 млрд. доларів. Частина, що залишилася, відноситься до сфери особистого споживання.

Не тільки на заході, але й у Росії визнається, що економічні методи регулювання охорони навколишнього середовища більш перспективні й актуальні, ніж адміністративно-правові, оскільки вони спрямовані на стимулювання природоохоронної діяльності і формують таке поведіння підприємств, у результаті якого досягаються стабілізація чи поліпшення стану довкілля.

Одним з головних факторів реалізації природно-ресурсної політики Росії є економічний механізм природокористування, що містить у собі: облік і соціально-економічна оцінка природних ресурсів, платежі (податки) за право користування природними ресурсами (рентні платежі), стимулювання раціонального природокористування, фінансове забезпечення робіт з охорони і відтворення природних ресурсів, здійснення інвестиційної політики.

Найважливішим компонентом економічного механізму природокористування є платежі за користування природними ресурсами і забруднення навколишнього середовища. Чинним законодавством сформована правова основа для встановлення плати за користування надрами, лісами, водою, землею й іншими видами природних ресурсів на основі рентного підходу, як це визначено для надр чи фіксованих платежів. Платежі, що надходять, розподіляються між федеральним бюджетом і бюджетом суб'єкта Федерації в пропорціях, встановлених природно-ресурсними законами.

Однак прямі надходження у федеральний бюджет від платежів за користування природними ресурсами незначні і становлять усього близько 3 % від усіх доходів, що надходять, що не здатне повною мірою компенсувати відтворення природних ресурсів. Збільшення розмірів платежів за природокористування можливе тільки при зменшенні ставок інших податків (податку на прибуток підприємств, доходи фізичних осіб. ПДВ і т.д.), тому що сумарні податки, стягнуті з природокористувачів по окремих природних ресурсах, знаходяться на гранично високому рівні.

Поступове збільшення частки платежів за природні ресурси в дохідній частині бюджету стане найважливішою складовою перебудови податкової системи і дасть змогу забезпечити підвищення рівня фінансування програм і заходів щодо відтворення й охорони природних ресурсів. Принципові підходи до реформування системи платного природокористування повинні бути відображені в загальному законодавстві про природокористування, а податки і платежі за користування природними ресурсами мають ввійти в єдину систему податків.

Екологічні механізми регулювання здійснюються прийнятою системою платежів і лімітів на природокористування, а також за допомогою податкової політики. Основними елементами цієї системи стали:

- дозволи на викиди, видані регіональними природними комітетами;
- договори і ліцензії на комплексне природокористування (у них встановлюються припустимі обсяги викидів, плани природоохоронних заходів, нормативи і порядок розрахунку і внесення платежів за забруднення навколишнього середовища);
- платежі за забруднення;
- податки і система податкових пільг за забруднення;
- система екологічних фондів.

У наш час у Російській Федерації прийняті такі види платежів за галузями природокористування:

- плата за право користування надрами, платежі на відтворення мінерально-сировинної бази;
- лісовий доход (лісові податі), відрахування на відтворення і захист лісів;
- плата за забір води промисловими підприємствами;
- земельний податок із землекористувача;
- плата за дозвіл на відстріл промислових тварин.

Взаємовідносини платників із природоохоронними органами будуються на основі договору і ліцензії на право користування конкретним видом природного ресурсу чи на комплексне природокористування. Ці договори є юридичною підставою для стягування платежів. У договорі фіксуються розміри дозволених викидів, обумовлена величина ставки платежу по кожному інгредієнту, що є присутнім у викидах, визначаються платежі за наднормативні викиди і встановлюється порядок і періодичність внесення платежів.

У 1993 році велике поширення отримала практика заліку здійснених підприємством природоохоронних інвестицій у рахунок сплати платежів. Це теж регулюється договором, де відзначається, які саме інвестиції й у якому обсязі можуть бути зараховані підприємству в рахунок платежів.

Інше важливе питання взаємин забруднювача з природоохоронними органами – це моніторинг. У більшості випадків використовується форма статистичної звітності і баланси відходів. Як правило, ці документи заповнюються розрахунковим шляхом. Більшість інформації, що міститься в них, не контролюється і вимагає коректування.

Система платежів за забруднення навколишнього середовища сформувалася в Росії поетапно. З 1 січня 1992 року були введені платежі за забруднення, у тому числі:

- платежі за викиди шкідливих речовин;

- платежі за скидання в поверхневі водойми;
- платежі за розміщення твердих відходів.

За викидами в атмосферу були встановлені платежі для 211 речовин, а за скиданням у поверхневі води – для 92. Ці ставки вважалися базовими. Платежі за забруднення, що надходять в екологічні фонди, здійснюються за двома ставками. За однією ставкою оплачуються викиди в межах встановленого нормативу, а за іншою – підвищеною, підприємство платить за перевищення нормативних викидів. Ставка платежу за наднормативні в п'ять разів перевищує базову, але після індексації платежів може бути вищою в 25 разів. Регіональні екологічні органи можуть коректувати базову ставку, приводячи її у відповідність з регіональними особливостями території.

Діюча система оподаткування за забруднення надає максимальну волю забруднювачу у виборі стратегії використання економічних методів. Оподатковуванню підлягають первинні ресурси і їхнє використання. Воно виступає у виді ліцензійного збору за первинні ресурси, різних субсидій, а також у виді виплат компенсацій за забруднення природних об'єктів.

У наш час розглядається проект Податкового Кодексу, у якому споконвічно закладені недоробки, наприклад: Глава 42 даного законопроекту "Екологічний податок", економічно мало обгрунтована і вплине на природоохоронну діяльність, якій дотепер не приділяється належної уваги. Податки встановлюються з метою фінансового забезпечення функціонування суспільства і держави, тобто обсяг податкових зборів, у першу чергу, залежить від величини оподаткованої бази, що повинна мати тенденцію до розвитку і розширення.

Плата ж за негативний вплив на навколишнє середовище встановлюється з метою стимулювання діяльності суб'єктів, що хазяйнують, по зниженню зазначеного впливу за допомогою введення економічної відповідальності за його результати. Ефективність встановлення плати за забруднення виявляється в її зниженні, отже, не виконується вимога, закладена у податках, забезпечення надходження фінансових засобів. З чого випливає, що плата за забруднення не відповідає вимогам, пропонованим до податків, і включення її в податкову систему простим перекладом в екологічний податок є, власне кажучи, помилковим.

Необхідно розглядати плату за забруднення в межах гранично припустимих нормативів як податкову категорію з позицій економічного змісту. Негативний вплив на навколишнє середовище є неминучим наслідком економічного розвитку, але в гранично припустимих нормативах він відноситься до дозволеного, при якому використовується асимілююча здатність навколишнього середовища. Це дає змогу розглядати плату за забруднення як особливу форму податку за право користування природним середовищем, що за своїм економічним призначенням має забезпечувати надходження необхідних фінансових засобів, для охорони навколишнього середовища й екологічної безпеки.

Вплив на навколишнє середовище понад гранично припустимі нормативи є прямим екологічним правопорушенням, за яке встановлюється дисциплінарна, адміністративна, карна чи інша відповідальність у формі відшкодування заподіяного збитку. З чого випливає, що плата за негативний вплив

на навколишнє середовище понад гранично припустимі нормативи ні з економічної, ні з правової точок зору не може бути віднесена до податків і регулюватися положеннями податкового законодавства.

Неприпустима відсутність у розглянутій главі проекту Податкового кодексу Російської Федерації статті, що передбачає пільги по податках за негативний вплив на навколишнє середовище. Діючими в цей час нормативно-правовими актами передбачаються визначені пільги по платежах за забруднення навколишнього середовища для окремих категорій платників, що виправдало себе на практиці. Відповідні статті по пільгах присутні у всіх главах законопроекту, що регулюють стягування інших податків.

Істотним недоліком розглянутого законопроекту є відсутність глав, що передбачають введення і стягування цільових екологічних податків. Призначення екологічних податків полягає в одержанні бюджетами фінансових ресурсів з наступним цільовим напрямком на рішення задач зі забезпечення екологічної безпеки. Екологічні податки встановлюються на продукцію (товари, технології, вторинні матеріальні ресурси), виробництво, збереження, транспортування і споживання яких чинить шкідливий вплив на навколишнє середовище, здоров'я населення чи пов'язане з екологічним ризиком. Зазначені податки можуть встановлюватися на федеральному і регіональному рівнях. Режим найбільшого сприяння з боку держави може полягати в створенні і впровадженні нових ресурсозберігаючих, екологічно чистих технологій. Необхідні різного роду санкції за використання застарілої техніки, низької якості продукції, невиконання вимог екології.

Важливим принципом ресурсо- і природозбереження є використання відходів, що представляють собою вторинні матеріальні ресурси. Використання вторинної сировини дає змогу, значно скоротити капітальні вкладення на одержання необхідних компонентів з первинної сировини, а також знизити експлуатаційні витрати в галузях, що використовують вторинну сировину, досягається економія енергетичних ресурсів. Особливого значення набуває екологічний фактор, переробка і використання вторинної сировини знижує навантаження на навколишнє середовище.

У Росії капітальні вкладення на переробку вторинної сировини практично заморожені, на відміну від розвинутих країн, де вони систематично ростуть, а режим найбільшого сприяння з боку держав полягає в наданні позик, пільговому оподатковуванні й іншій фінансовій допомозі в створенні і впровадженні технологій по переробці відходів.

Для переходу до справді ринкових відносин має бути створена єдина динамічна державна система обліку й економічної оцінки природно-ресурсного потенціалу Росії в цілому і кожного зі складових її суб'єктів за світовою і внутрішньою кон'юктурою цін на природну сировину. На жаль, ця робота ведеться вкрай повільними темпами і їй не приділяється належної уваги з боку Уряду Російської Федерації. Це є однією з причин безпрецедентних масштабів розкрадання російської природної сировини, розпродажу її на світових ринках за демпінговими цінами і, як наслідок, недоодержання бюджетами різних рівнів величезних сум.

Література

1. Закон РФ Про охорону навколишнього середовища, 1992 р.
2. Закон РФ Про надра, 1995р.
3. Матеріали Конференції ООН у Ріо-де-Жанейро, 1992 р.
4. Економіка природокористування Нормативно-методичні документи Минприроди. – М.: Наука, 1996.
5. Донченко В.К. Екологічна інтеграція, ч.1, – С-П. 1995 р.
6. Дж. Вільям Фунтрелл. Зелене законодавство в США: джерела і перспективи. Зелений світ N 10, 1995 р.
7. Екологічне оздоровлення економіки. – М.: Наука, 1994 р.

УДК 630*33

Студ. А.В. Прокин¹⁵ – УкрДІТУ

ЕФЕКТИВНІСТЬ ОТРИМАННЯ ЕНЕРГІЇ З ДЕРЕВИНИ

Висвітлюються основні питання використання деревини як енергетичного ресурсу, вказується на основні її переваги і недоліки. Викладено деякі переваги спалювання деревини для отримання теплової енергії, порівняно із іншими енергетичними джерелами. Співставлено екологічну сторону отримання енергії з різних видів палива.

Stud. A.V. Prokip – USUFW

Efficiency of Extracting Energy from Wood

In the scientific study basic problems of usage of wood as energy resource are pointed, main advantages and disadvantages that appear when using it. The basic positives of wood burning for reception of energy are stated in comparison with other energy resources. Ecological compatibility of extracting energy from different energy recourses is compared.

З поступовим загостренням енергетичної і екологічної ситуації у світі, людство робить спроби пошуку нових джерел енергії, які б не поступались вже відомим по кількості енергії, яку можна з них отримати, і водночас наносили якнайменше шкоди навколишньому середовищу. Саме тому дедалі більше уваги приділяється деревині, яка може бути джерелом теплової і електричної енергії і відповідає умовам екологічності. Якщо провести детальний аналіз використання деревини як енергетичного ресурсу, то можна побачити що вона має ряд істотних переваг порівняно з іншими природними джерелами енергії. Наведемо деякі з цих переваг.

За рахунок спалювання деревини можна отримувати додаткову теплову чи електричну енергію, яка акумулювалася у деревині у процесі фотосинтезу під час життєдіяльності деревини.

Спалювання вирішує проблему утилізації деревних відходів. У процесі будь-якої діяльності утворюються відходи які потрібно переробляти або зберігати у спеціально відведених для цього місцях, якщо переробка неможлива. А спалювання деревини повністю вирішує цю проблему з одночасним вирішенням екологічної проблеми забруднення довкілля деревними відходами. Окремі відходи лісового чи деревообробного виробництва можуть використовуватись для виготовлення певної деревообробної продукції. Тут постає проблема використання уживаної деревини, яка може бути покрита лаками,

¹⁵ Наук. керівник: доц. М.Е. Матвеев, канд. екон. наук – УкрДІТУ